

Маја АНГЕЛОВСКА–ПАНОВА
Институт за национална историја, Скопје
angelovska_maja@yahoo.co

МОЛИТВАТА ОЧЕ НАШ / PATER NOSTER ВО ХРИСТИЈАНСКАТА И ВО ХЕТЕРОДОКСНАТА ИНИЦИЈАЦИЈА

Апстракт. – Целта на прилогот е да ја проследи улогата и значењето на молитвата „Оче наш“ подеднакво во официјално-христијанските и во хетеродоксните средини проследени преку богомилството на Исток и катаризмот на Запад. Врз основа на релевантниот изворен материјал општ е впечатокот дека во христијанските и хетеродоксните средини постои извесна интеракција, особено во однос во толкувањето на синтагмата *panem nostrum supersubstantialem* и дека духовниот предзнак на терминот *supersubstantialem* не може да се третира како ексклузивна придобивка на богомилите и катарите, туку дека ваква интерпретација допушта и официјално-христијанската доктрина. Нема сомнение дека статусот и употребната вредност на молитвата „Оче наш“ е конзистентен во еден подолг хронолошки континуитет, почнувајќи од ранохристијанскиот период па сè до средновековието, кога се појавуваат и егзистираат апостазите од типот на богомилството и катаризмот.

Клучни зборови. – „Оче наш“, Свето писмо, христијанство, богомилство, катаризам, иницијација.

„Најинтимната суштина на религијата се открива
со наједноставниот религиозен чин: молитвата.“

– Лудвиг Фоербах

Господовата молитва, позната уште под насловот „Оче наш“ има проминентна улога во рамките на христијанството и не случајно е идентификувана како совршенство и образец во контемплативниот процес

на верникот.¹ Пред повеќе од еден век францускиот протестантски теолог и егзегет на Светото писмо Август Сабатиер (1839-1901 год.) констатирал дека „молитвата е религија на дело, односно молитвата е вистинска религија.“²

Конкретно молитвата „Оче наш“ се содржи во две од четирите евангелија во Светото писмо и тоа во Евангелието по Лука (11,1-4) и во Евангелието по Матеј (6,9 -13).

Верзијата според Евангелието по Лука гласи:

„Еднаш беше Он на едно место и се молеше, и кога престана, еден од Неговите ученици Му рече: „Господи, научи нè да се молиме, како што ти научи Јован учениците свои. А Он им рече: Кога се молите, говорете: „Оче наш, Кој си на небесата, да се свети името Твое; да дојде царството Твое, да биде волјата Твоја, како на небото, така и на земјата: лебот наш насушен дај ни го денес; и прости ни ги нашите гревови, зашто и ние самите му ги проштаваме на секој наш должник; и не нè воведуј во искушение, но избави нè од лукавиот!“ и всушност претставува одговор на Исус за тоа како треба да се молиме.

Верзијата според Евангелието по Матеј гласи:

„Туку молете се вака: Оче наш, Кој си на небесата, да се свети името Твое; Да дојде царството Твое; да биде волјата Твоја, како на небото, така и на земјата; лебот наш насушен дај ни го денес; и прости ни ги долговите наши, како што им ги проштаваме и ние на нашите должници и не нè воведи во искушение, но избави нè од лукавиот, зашто Твое е царството, и силата, и славата во сите векови. Амин!

На компаративно ниво првата верзија претставува одговор на Исус на апостолите за тоа како треба да се молат, додека во втората, евидентно молитвата се третира како сублимирана творба на учењето на Исус. Тука во фокусот на вниманието е личното практикување на молитвата, изречена во „тајност“ со чиешто посредство всушност се остварува

¹ Молитвата "Оче наш" се состои само од 70 зборови, но во неа е изложена цела богословска наука и не случајно првите христијани на неа гледале како на скратено евангелие. Поконкретно таа претставува еден вид „устав“ на земјата, предвиден за луѓето од различни временски епохи. Повеќе за значењето и толкувањето види: Гроздановски, Рагомир. *Господовата молитва „Оче наш“*. Магнат, Скопје, 2010, 1-111.

² Sabatier, Auguste. *Esquisse d'une Philosophie de la religion, d'après la psychologie et l'histoire*, Fischbacher, Paris, 1897, 24.

директен контакт со Бога. Овој пасус меѓу другото сугерира дека молитвата не е само едноставно повторување на зборовите на начин сличен на „паганските“ обреди, туку дека е потребно извесно разбирање и учество во значењето на текстот.³

Од теолошки аспект Господовата молитва по својот карактер е „синовска“, зашто со нејзиното изрекување верникот всушност го повикува Бога како свој Отец и не случајно воведот започнува со директно обраќање кон него, по што следат седум молби, од кои првите три се однесуваат на Бога, а четирите што следуваат ги засегаат исклучиво потребите на човекот. Молитвата завршува со воздигнување на Божјата слава.⁴

Моќта на Господовата молитва, меѓу другото се манифестира и во верувањето дека таа може да го произведе она што всушност консумерот го бара со нејзиното изрекување, а тоа е дневниот леб, простување на гревовите и избавување од искушението и злото.⁵ Тертулијан (160–225 год.), ранохристијански апологет и автор на делото „De oratione“ со право ја идентификува Господовата молитва како сублимирана верзија на евангелските текстови (breviarium totius evangelii)⁶, многу повеќе од едноставна молитва, напротив спиритуална вежба, форма на медитација и контемплација со други зборови филозофија на живот, содржана во неколку стихови.⁷ Во согласност со содржинската поставеност молитвата „Оче наш“ претендира кон високи морално-етички позиции, кон кои всушност треба да се стреми секој еден поединец. Со посредство на молитвата, истакнува Григориј од Ниса (335–395 год.) верникот ја штити својата честитост, го контролира својот темперамент, се дистанцира од емоции, кои ја потхрануваат суетата, ја надминува зависта, ја поразува неправдата. Тој оди дотаму што на молитвата условно и придава некаква општествена функција, константирајќи дека: „молитвата ќе ја

³ Ayo, Nicholas. *The Lord's Prayer: a Survey Theological and Literary*. University of Notre Dame Press, 1992, 198–199.

⁴ Аксиф, Н. „Три пристапа тумачењеу текста молитве Оче наш“. *Црквене студии* бр.11 (2014), 619.

⁵ Hammerling, Roy. *The Lord's Prayer in Early Christian Polemics to the Eight Century. A History of Prayer. The First to the Fifteenth Century*. Vol. 13 Palgrave Macmillan, New York, 2010, 223.

⁶ Mandac, M. „Tertulijanovo tumacenje Očenaša“. *Služba Božja* 4 (1986), 304; Vugdelija, M. „Oče naš molitva Gospodnja“. *Služba Božja* 46 (2004), 8.

⁷ *Ante-Nicene Fathers. Volume 3: Latin Christianity: Its Founder, Tertullian. I. Apologetic; II. Anti-Marcion; III. Ethical*, ed. Alexander Roberts and James Donaldson. Revised and Chronologically arranged with brief prefaces and occasional notes by A. Cleveland Coxe, Christian Literature Publishing Co., New York, 1885, 681–684.

направи моќна нашата нација, ќе ни донесе победа во војната и сигурност во мирот, ќе ги помири непријателите и ќе ги чува сојузниците.⁸ На значењето на молитвата се осврнал и Василиј од Каесереја (330–379 год.), исклучителен ерудит и еден од црковните отци во ранохристијанскиот период, кој имал извонреден импакт за развојот на киноското монаштво. Во рамките на Типикот, кој всушност претставува збир на обврски и задолженија, наменети за монашките средини, Василиј укажува на постоењето на две форми на молитва и тоа: „првата е пофалба со смирение, а втората, втората е пребарување. Затоа, кога се молите, не свртувајте се веднаш на молитва, ... започнувајќи ја молитвата, оставете се себеси, жената, децата, разделете се со земјата, поминете низ небото, оставете го секое видливо и невидливо суштество и започнете со пофалби на Оној што создаде сè“.⁹ За исклучително респективниот однос на христијаните кон Господовата молитва најдобро говори фактот, што Амброзиј, инаку влијателен црковен авторитет во рамките на западното христијанство во периодот на IV век одбивал да ги поучува на молитва, оние коишто не биле крстени. Со други зборови само вистинските христијани, коишто биле подложни на чинот на крштевање имале способност и моќ да ја искусат вистинската мистерија на зборовите содржани во молитвата „Оче наш“.¹⁰ Во таа смисла општ е впечатокот дека Господовата молитва заземала централно место во животот на верниците, во нивните секојдневни обредни практики, но истовремено таа претставува фундамент во теолошко-полемичните и воопшто во книжевните дела, имајќи ја предвид нејзината содржина и внатрешна естетика. Рутината на честото повторување на Господовата молитва била особено карактеристична за монашките заедници во ранохристијанскиот период. Јован Касијан исклучителен ерудит и теолог, кој живеел во периодот помеѓу 364 и 435 година патувајќи во Витлеем и во пустинските предели околу Египет имал можност одблизу да се запознае со животот на монасите и монахињите и нивниот духовен подвиг. Восприемајќи ги искуствата од монаштвото во пустинските предели тој имал намера да формира монашка заедница во јужна Франција, за што составил и две книжевни дела, во кои се засега внатрешната состојба на монасите/монахињите поистоветена со монашкиот идеал и совршенството. Во таа смисла Касијан е дециден дека „свкупната цел на монахот и совршенството на не-

⁸ Graef, Hilda C. *Gregory of Nyssa: The Lord's Prayer. The Beatitudines. (Ancient Christian Writers, No. 18)*. Paulist Press, New York, 1954, 24.

⁹ Sveti Vasilije Veliki, *Tragom Jevandelskog podviga*. Hilandar 1999, 238.

¹⁰ Hammerling, *The Lord's Prayer in Early Christian Polemics to the Eight Century*, 4.

говото срце почива на целосна и непрекината посветеност на молитвата.¹¹ Тој разликува четири вида на молитва кои се во согласност со духовниот прогрес на монасите. Всушност самото повикување на отецот укажува на респектот и моќта на Господовата молитва како образец или правило за сите вербални молитви.¹² Молитвата во принцип можела да се одвива на различни места, иако црквите и капелите биле очигледен и најчест контекст, независно дали станува збор за литургиска процесација или самостоен акт на обраќање кон Бога. Луѓето се молеле во различни околности: пред оброк, на почеток на состаноци и собори, при литургиски поворки, во сопствените одаи, при што вообичаено клечеле, стоеле, биле свртени кон исток или, пак, го ангажирале телото правејќи форма на крст. Нема сомнение дека молитвата играла значајна улога во животот на консумерите на религијата, кои изрекувајќи ги нејзините зборови, всушност барале нешто за себе или за своите блиски. Во оваа смисла секако треба да се спомене и посредната молитва за починати, пракса која во периодот на средниот век била користена како средство за забрзување на патот на покојниот низ чистилиштето.¹³ Причините за молитва биле различни, во смисла покајание, световни причини како начин за компензирање на гревовите, како и тенденција за еволуирање во духовна и морална смисла. Со посредство на молитвата луѓето ја манифестирале љубовта кон Бога, често пати аплицирајќи ефективна медитација, односно ангажирање емоции за лично конструирање на претстава за односот кон Бога.

Култот кон Господовата молитва како еден од фундаменталните христијански сакраменти евидентно продолжува и во периодот на средниот век, акомодирајќи се подеднакво меѓу верниците, монашките средини, претставниците на официјалната црковна власт, но и во рамките на алтернативните религиски концепти, коишто официјалната црква во принцип ги идентификувала како ерес.

Повеќето од споменатите толкувања во однос на молитвата „Оче наш“ веројатно биле прифатливи и за хетеродоксните христијански средини, во конкретниот случај за богомилите на Исток и за катарите на Запад што ќе го обуслови нивниот исклучително респективен однос кон молитвата „Оче наш“. Тоа впрочем го објаснува фактот што едноставна-

¹¹ Idem, 116.

¹² Idem, 117.

¹³ <https://introducingmedievalchristianity.wordpress.com/2019/10/07/medieval-prayer>. Пристапено на 25.2.2020 год.

та обредна практика на богомилите задолжително била проследена со оваа молитва. Презвитер Козма во однос на ова прашање констатира: „А ти, кога се молиш влезе во сопствената одаја, затвори ја вратата и тајум помоли се на својот Отец, но без излишни зборови речи само: Оче наш, којшто си на небото“.¹⁴ Евтимиј од Акмонија во своето полемично дело вели: „Кога тие пеат и се молат не се служат ниту со „Трисвет“, ниту со „Слава на отца и сина“, ниту со „Господи помилуј“, ниту со ништо друго, туку единствено со „Оче наш“. Ваквата определба, според Евтимиј од Акмонија, меѓу другото се должи и на дуалистичките тенденции на учењето, имено дека гаволот се јавува како творец на видливиот материјален свет, за разлика од Бог, кој во истиот тој свет партиципирал со создавањето на само на две нешта, а тоа е сонцето и душата на човекот.¹⁵ Во таа смисла се произнел и Евтимиј Зигавен, висок црковен достоинственик во дворот на императорот Алексиј I Комнин (1081-1118 год.) и познавач на богомилската доктрина, според кого протагонистите на богомилството ја користеле „само молитвата, која е предадена од Господ во евангелијата, т.е. *Оче наш*. И само со неа се молат седум пати на ден и пет пати ноќе. Колку пати почнуваат да се молат се произнесуваат со таа молитва, едни десет пати со коленичење, други петнаесет пати, а трети повеќе или помалку. За конзистентноста на богомилството во подоцнежниот период, а во таа смисла и за односот кон Господовата молитва говори и Симеон Солунски кој е дециден дека „... тие ги отфрлаат сите тие молитви и божествени химни ... ја прифаќаат само молитвата *Оче наш*“.¹⁶ Нема сомнение дека имплементирањето на молитвата „Оче наш“ во рамките на богомилскиот теологизам има и подлабока филозофска детерминираност. „Нечестивите – констатира Евтимиј од Акмонија – велат дека Исус рекол: „А ти кога се молиш влезе во својата скришна соба и, откако ќе ја затвориш вратата, помоли Му се на твојот Отец, Кој е во тајност; и Твојот Отец, Кој гледа тајно ќе те награди јавно“ (Евангелие по Матеј 6,6). И не рекол „во црква“, туку во „твојата одаја“.¹⁷ Неоспорен е фактот дека богомилите се повикувале на оваа сентенца од Светото писмо, но исто така се наметнува дилемата, што конкретно подразбирале под тер-

¹⁴ Велев, Илија. *Беседа против богомилите на презвитер Козма*. Скопје, Македонија, 2011, 78.

¹⁵ Ангелов, Димитар, Примов, Борис, Батаклаев, Георги. *Богомилството в Бџлгария, Византия и Западна Европа в извори*. Наука и изкуство, София, 1967, 56.

¹⁶ Ангелов, Примов, Батаклиев, *Богомилството в Бџлгария, Византия и Западна Европа в извори*, 174-175.

¹⁷ Idem, 63.

минот одаја, дали истиот е сфатен во буквална смисла или, пак, како што посочува Зигавен, собата ја поистоветувале со состојба на умот. И во два-та примера постои оправданост на интерпретацијата. Приврзаниците на богомилството биле категорични во ставот против црквата во институционална смисла, но и против црквата како храм, којшто го поврзувале со дијабололизмот. Не случајно Зигавен, повикувајќи се на нивното учење констатира: „во сите свештени храмови живеат ѓаволи, кои си ги поделиле сообразно со својот ранг и сила. Впрочем Сатаната од старо време го избрал најпознатиот храм во Ерусалим, наспроти Севишниот кој не живеел во храмови создадени од раце, туку за свое живалиште го имал небото. Имено, познато е дека богомилите контемплацијата ја реализирале и под отворено небо, зашто како што вели апостол Павле во Првото послание до Коринтјаните: „Не знаете ли вие дека сте храм Божји, и духот Божји живее во вас? Ако некој го разори Божјиот храм, него Бог ќе го разори; зашто Божјиот храм е свет, а тоа сте вие“. (1.Кор.3, 16-17). Што се однесува, пак, до второто објаснување, според кое терминот одаја се поврзува со состојба на умот општ е впечатокот дека ваквата состојба меѓу другото се јавува и како последица од интензивната контемплација, што во принцип кулминира со медитација и хипостасно соединување со Бога и не случајно во изворите се споменува дека тие „често не само на сон туку и на јаве го гледаат Отецот како старец со голема брада“.¹⁸ Во согласност со податоците од „Номоканонот“ на св. Сава, ефектот од молитвите се одразувал и врз нивните ученици, кои сетилно ја чувствувале појавата на Светиот Дух, што всушност претставува и највисок степен на аскетизам.¹⁹ Ваквата духовна состојба во принцип била карактеристична за припадниците на категоријата на совршените или во духот на нивната терминологија на „вистинските христијани“, кои работеле не само на сопственото лично усовршување во смисла на апсолвирање на богомилскиот теологизам, туку биле радикални во практикувањето на аскетските форми, вклучително и на интензивната контемплација.

Секако молитвата „Оче наш“ била приоритетна за сите протагонисти на богомилството, особено при преминот од една во друга категорија, или автентично при реализирање на обредот на духовно крштева-

¹⁸ Ангелов, Примов, Батаклиев, *Богомилството в Бџлгария, Византия и Западна Европа в извори*, 80.

¹⁹ Петровић, М. Миодраг. *Помен богомила – бабуна у Законоправилу светога Саве и „Црква босанска“*, Нови дани, Београд, 1995, 14.

ње. Богомилската категоризација подразбира постоење на три степени и тоа во согласност со податоците од цариградскиот патријарх Теофилакт Лакапен (933-956 год.)²⁰ „првите од нив (се мисли на еретиците) се оние што проповедаат туѓи догми за црквата...“, другите се оние што биле заблудени од првите и што се повеле по нив не поради порочност, туку поради својата простота и глупавост“ и приврзаниците на третата група се оние што „ниту поучувале, ниту учеле и не претрпеле или не извршиле ништо во духот на нивните гнасни обичаи“. За разлика од првичниот период од појавата на богомилството, изворите од подоцнежниот период (XI-XII век) не укажуваат на конкретна диференцијација на категории, туку заклучокот произлегувал од контекстот, поконкретно од обредите со кои се извршувал преминот од една во друга категорија.²¹

Врз основа на постојниот изворен материјал Д. Ангелов предлага најприфатлива и функционално најразграничена категоризација која кореспондира со опитноста на богомилите во смисла апсолвирање на еретичките догми, постојан стремеж кон достигнување на моралното совршенство и примената на радикалните форми на аскетизмот.²² За разлика од обичните приврзаници, кои во принцип дејствувале исклучиво како симпатизери на учењето, верниците се наоѓале на повисока инстанца во смисла на континуитетот во проучување на еретичките догми и проповед на истите во функција на мобилизирање нови членови и дисперзија на богомилството. Како активни членови на заедниците тие партиципирале во религиозниот живот, подвргнувајќи се на определени аскетски задолженија. Преминот од слушател во верник, а и на верник во совршен бил проследен со идентичен обред, што се должи на тенденцијата за едноставен обреден систем. Во согласност со податоците од Зигавен на претендентот за верник или совршен, „му определуваат време за исповед, очистување и усрдна молитва, потоа поставувајќи му го евангелието на главата, читаат: Во почетокот беше словото, го приви-

²⁰ Писмото на цариградскиот патријарх Теофилакт, упатено до бугарскиот цар Петар претставува најстарото византиско сведоштво за богомилите и истото било откриено во XVII век од страна на бенедиктинскиот монах Бернард де Монфаукон во архивата на Амброзиската библиотека. Види: Dujčev, I., "L'epistola sui Bogomili del patriarcha Teofilatto", *Medioevo bizantino-slavo*, vol. I, (1965), 283-315; Minczew, G. "Remarks on the Letter of the Patriarch Theophylact to Tsar Peter in the Context of Certain Byzantine and Slavic Anti-heretic Texts", *Studia Ceranea* 3 (2013), 113-130.

²¹ Ангеловска-Панова, Маја. *Богомилството во духовната култура на Македонија*. Институт за старословенска култура, Аз-Буки, Прилеп, Скопје, 2004, 57.

²² Ангелов, Димитар. *Богомилството в България*. Наука и изкуство, София, 1961, 183-184.

куваат својот свети дух и пејат Оче наш. По таквото крштевање определуваат дополнително време за подробно обучување, за повоздржан живот, за почести молитви...²³

Врвот на богомилската идеологија го сочинувале совршените, или во во духот на нивната терминологија „*veri Christiani*“, кои се стекнувале со духовно просветлување и визионерство, што впрочем било во телеолошкиот фокус на секој христијански мистичар.²⁴ Тие всушност биле доживувани како чувари на автентичното учење на Христа, тајно откриено на неговите апостоли, а потоа и тајно пренесувано.²⁵ Независно од постоењето на едноставната иницијација, процесот чија крајна цел била едукација, алегорично толкување на Евангелието и морално совршенство бил долготраен. Според Евтимиј од Акмонија воведниот процес траел во продолжение од една до две години, додека Зигавен, пак, осврнувајќи се на дејноста на Василиј, главниот проповедник на богомилството во периодот на XI-XII век истакнува дека тој ги изучувал догмите 15 години. Најверојатно, покрај задолжителниот период, кој во согласност со расположливите податоци бил порестриктивен, совршените богомили голем дел од своето време му посветувале на личното усовршување во однос на апсолвирање и интерпретација на богомилскиот окултизам.²⁶ Ова говори во прилог на фактот дека богомилите му придавале поголемо значење на подготвителниот период, отколку на самиот чин на духовно посветување, зашто тогаш доаѓал до израз радикалниот аскетизам со кој се соочувале во текот на духовниот подвиг.

Молитвата „Оче наш“/”*Pater Noster*” имала извонредно значење и респектабилен религиски статус и во катарските средини на Запад. Катарите всушност претставуваат автентична христијанско-дуалистичка група, чиишто литургиски и молитвени традиции биле вкоренети во најстарите христијански верувања.²⁷

Тоа најсоодветно го потврдуваат податоците од Анселмо Александриски, инквизитор во Џенова во периодот на XIII век, кој укажува

²³ Ангелов, Примов, Батаклиев, *Богомилството в Бџлгария, Византия и Западна Европа в извори*, 80.

²⁴ Драгојловиќ, Драгољуб. *Богомилство на Балкану и у Малој Азији*, II. САНУ, Београд, 1982, 177.

²⁵ Stoyanov, Yuri. *Esoteric and Initiatory Traditions in the Ancient and Medieval Gnostic Dualism. Sulla soglia dell Sacco*, ed. A. Panaino, Milano 2002, 138.

²⁶ Ангеловска-Панова, *Богомилството во духовната култура на Македонија*, 59.

²⁷ Moore, M. E. *The Prayer Our Father/ Pater Noster. Our Father: Glossing a Bohemian Prayer. Biblical Interpretation* 22 (2014), 85.

на интензивната контемплација на катарите, кои се молеле по петнаесет пати на секои дваесет и четири часа.²⁸ Господовата молитва имала суштинско значење при реализирање на нивната иницијација, особено чинот на *consolamentum* за којшто се говори во Катарскиот требник,²⁹ составен најверојатно во периодот на доцниот XII век. Всушност чинот на *consolamentum* резултирал со влегување на кандидатот во категоријата на совршените (*perfecti*), поконкретно во кредото на катарската елита. Обредот се одвивал во присуство на совршените катарци и на старешината (*ancianus*), кој имал круцијална улога во спроведувањето на чинот. Врз основа на автентично сведоштво од архивите на Инквизицијата обредот се одвивал на следниот начин: „Потоа, на барање на совршениот, му се посветив на Бога и на Евангелието и им ветив дека повеќе нема да јадам месо, јајца, сирење и маснотии, освен масло и риба. Исто така, ветив дека нема да се заколна во целиот свој живот и дека нема да ја напуштам сектата од страв од пожар, вода и други видови смрт. После оваа заклетва, јас ја рецитирав Оче наш..., а потоа Совршениот ја држеше книгата над мојата глава и го прочитав Евангелието на Свети Јован. После ова, тие ми дадоа мир најпрво со Евангелието, а потоа со устата ме бакнуваа двапати...“.³⁰ Чинот на полагање на рацете и Евангелието на главата на претендентот за верник или за совршен бил инспириран од верувањето дека истиот бил воспоставен од Исус Христос, што впрочем е посведочено и во Евангелието според Марко (16,18), во кое се вели: „...на болни ќе полагаат раце и тие ќе оздравуваат“. Основната импликација на обредот била дека Католичката црква претставува црква на Јован Крстител, кој крштевал со вода, додека вистинската Црква на Бога со која се идентификувале катарите го поддржувала крштевањето со положување на рацете и со повторување на сентенцијата: „Тоа свето крштевање, преку кое се дава Светиот Дух, Божјата црква го запазила уште од времето на апостолите дури досега, и тоа се пренесувало од добри луѓе на добри луѓе дури до денес, и Црквата ќе го прави до крајот на светот“.³¹ Во таа смисла се наметнува впечатокот дека совршените богомили и катарци за своите симпатизери претставувале еден вид „живи икони“, вистински

²⁸ Lambert, Malcolm. *The Cathars*, Blackwell 1998, 29; Ангеловска-Панова, М. „Дуалистичката иницијација во дискурсот на религиско-духовната иницијација“. *Историја* XLVIII, N.1 (2013), 88.

²⁹ <http://gnosis.org/library/cathtx.htm>. Пристапено на 17.5.2021 год..

³⁰ <http://gnosis.org/library/Consolamentum.html>. Пристапено на 17.2.2021 год.

³¹ Иванов, Ѓордан. *Богомилски книги и легенди*. Наука и изкуство, Софија, 1970,126; Ангеловска-Панова, М. „Дуалистичката иницијација...“, 83.

претставници на апостолското христијанство, кое го пренесувале во неговата автентична форма, без какви било коруптивни и кривотворни влијанија од официјалната црква.³²

Молитвата „Оче наш“ била составен дел и од обредот на катарите познат уште како благословување или кршење на лебот – *fractio panis*, што како термин многу често се среќава во ранохристијанската книжевност, како и во делови од Новиот завет. Во суштината на обредот се препознава тенденцијата за единство на заедницата во функција на определена религиска кауза, заснована, пред сè, на принципите содржани во евангелските текстови, а особено доминантни во рамките на апостолското христијанство. Рајнериј Сакониј е дециден дека овој обред меѓу катарите се изведувал секојдневно, како за ручек така и за вечера, придружен со кажување на молитвата „Оче наш“ и со сентенцијата: „Милоста на Господ наш Исус Христос да биде веднаш со сите нас“.³³

Нема сомнение дека молитвата „Оче наш“ имала приоритено значење во рамките на богомилско-катарската инцијација. Она што ја прави дистинкцијата со официјалното христијанство е исклучиво во интерпретацијата на синтагмата „лебот наш насушен“ (*panem nostrum quotidianum*) како што впрочем автентично стои и во Евангелието по Лука.

Од теолошки аспект со синтагмата „лебот наш насушен дај ни го денес“ ние искажуваме дека без Божјата милост не можеме да живееме ниту еден ден, особено што поимот „леб“ во овој контекст има многу пошироко значење и се однесува на сè она што е потребно за биолошкиот опстанок на човекот. Зборот насушен, пак, се доведува во врска со оној што го одржува телото во суштествување, но исто така може да значи и секојдневен, во смисла во текот на целиот живот.³⁴ Синтагмата „лебот наш насушен дај ни го денес“ всушност претставува синоним за *modestia*, дистанцирање од потребата на човекот за прекумерно поседување на материјални добра, а во таа смисла и за изобилие од храна. За разлика од официјалната христијанска егзегеза, приврзаниците на богомилс-

³² Stoyanov, Yuri. *The Other God. Dualist Religions from Antiquity to the Cathar Heresy*, Yale University Press 2000, 260.

³³ Gybels, M. "Catharism as a Counter-Church", *Историја*, XLVIII N.1 (2013) 97; Niekerk van D. "Bogomils and Cathars on the Key Phrase of the Our Father. Give us today our supernatural bread", Види: https://www.academia.edu/35089942/Bogomils_and_Cathars_on_the_Key_Phrase_of_the_Lords_Prayer. Пристапено на 11.5.2021 год..

³⁴ <https://preminportal.com.mk/polezno-i-potrebno/4745-prof-ratomir-grozdananovski-gospodovata-molitva-6>. Пристапено на 26.2.2021

твото и катаризмот во согласност со дихотомискиот концепт на нивните учења инсистирале на употребата на „лебот наш врховен“ (*panem nostrum supersubstantialem*). Ваквата состојба во принцип се должи на фактот што богомилите и катарите му придавале духовно значење на терминот *supersubstantialem*, наспроти *quotidianum*, кој според нивните убедувања, претставува синоним за обичен леб, или поконкретно за материја, кон која тие имале децидно нихилистички однос, третирајќи ја како извор на секое зло.³⁵ Во прилог на тоа говорат и податоците од Инквизицијата, според кои извесен Бернард Олива, инаку еретик од Тулуз, ја кажувал молитвата доследно придржувајќи се до синтагмата *panem nostrum supersubstantialem*.³⁶

Ваквата интерпретација не била туѓа ниту за официјалните христијански средини, на што упатуваат и црковните отци, укажувајќи на постоењето на два вида леб, материјален и духовен како што впрочем и човекот по својата природа се состои од тело и од душа. Во таа смисла и парадигмата дека материјалниот леб е наменет за храна на телото, додека духовниот претставува храна за душата. Поконкретно под духовен леб светите отци го имаат предвид Божјото слово или како што рекол Исус Христос: „Не само од леб ќе живее човекот, а и од секој збор што излегува од устата на Бога“. (Евангелие според Матеј, 4,4).³⁷

Имајќи го предвид релевантниот изворен материјал може да се заклучи дека во христијанските и во хетеродоксните средини постои извесна интеракција во толкувањето на синтагмата *panem nostrum supersubstantialem* и дека духовниот предзнак на терминот *supersubstantialem* не може да се третира како ексклузивна егзегеза на богомилите и катарите, туку дека вакво толкување допушта и официјалната христијанска доктрина.

Нема сомнение дека Господовата молитва имала исклучителен статус и во ортодоксните и во хетеродоксните средини подеднакво и во ранохристијанскиот и во средновековниот период. Таа всушност е многу повеќе од обична молитва, своевиден генератор на човековата енер-

³⁵ Иванов, *Богомилски книги и легенди*, 122; Ангеловска-Панова, „Дуалистичката иницијација...“, 88.

³⁶ Vasilev, Georgi. *Dualist Ideas in the English Pre-Reformation and Reformation. Bogomil-Cathar Influence on Wycliffe, Tyndale, Langland and Milton*. Bulkoreni Publishing House, Sofia, 2005, 67.

³⁷ <https://preminportal.com.mk/polezno-i-potrebno/4745-prof-ratomir-grozdanski-gospodovata-molitva-6>. Пристапено на 11.5.2021 год.

гија, која како таква допушта плејада на толкувања, што ја прави дополнително атрактивна за консумерите на различни религиски концепти.

Трагајќи по сопствената животна филозофија и по прашањето за човековата енергија Никола Тесла и покрај својата прагматичност констатира дека: „Во молитвата „Оче наш“ не е изразено ништо друго освен човечката душа – кога таа на правилен начин ќе се издигне толку, што може така да се нарече бидејќи нејзиното потекло е божествено. Ние сме дел од Боженството. Молитвата на човекот треба во моментите на потреба да се издигне до смисла на развој на својата седмочлена природа, а седумте молитви го изразуваат и духовно-научното влијание на човечката природа“.³⁸

БИБЛИОГРАФИЈА

- Аксић, Нина. „Три приступа тумачењу текста молитве Оче наш“. *Црквене студии* бр. 11, 2014;
- Ангелов, Димитар. *Богомилството в Бџлгария*. Наука и изкуство, Софија, 1961;
- Ангелов, Димитар, Примов, Борис, Батаклаев, Георги. *Богомилството в Бџлгария, Византија и Западна Европа в извори*. Наука и изкуство, Софија, 1967;
- Ангеловска-Панова, Маја. *Богомилството во духовната култура на Македонија*. Институт за старословенска култура, Аз-Буки, Прилеп, Скопје, 2004;
- Ангеловска-Панова, М. „Дуалистичката иницијација во дискурсот на религиско-духовната иницијација“. *Историја* XLVIII, N. 1. 2013;
- Ante-Nicene Fathers. Volume 3: Latin Christianity: Its Founder, Tertullian. I. Apologetic; II. Anti-Marcion; III. Ethical*, ed. Alexander Roberts and James Donaldson. Revised and Chronologically arranged with brief prefaces and occasional notes by A. Cleveland Coxe, New York, Christian Literature Publishing Co., 1885;
- Ауо, Nicholas. *The Lord's Prayer: a Survey Theological and Literary*. University of Notre Dame Press, 1992;
- Драгојловић, Драгољуб. *Богомилство на Балкану и у Малој Азији, II*. САНУ, Београд, 1982;
- Дујћев, Иван. "L'epistola sui Bogomili del patriarcha Teofilatto", *Medioevo bizantinoslavo*, vol. I, (1965);

---

³⁸ <https://puls24.mk/dali-ova-e-najgolemata-tajna-na-nikola-tesla-najmognata-energija-se-nao-ga-vo-molitvata-ose-nas/> Пристапено на 11.5.2021 год..

- Graef, C. Hilda. *Gregory of Nyssa: The Lord's Prayer. The Beatitudines. (Ancient Christian Writers, No. 18)*. New York, Paulist Press, 1954;
- Гроздановски, Ратомир. *Господовата молитва „Оче наш“*. Магнат, Скопје, 2010;
- Gybels, Michael. "Catharism as a Counter-Church", *Историја*, XLVIII N. 1, 2013;
- Hammerling, Roy. *The Lord's Prayer in Early Christian Polemics to the Eight Century. A History of Prayer. The First to the Fifteenth Century*, vol. 13. Pilgrave Macmillan, New York, 2010;
- Иванов, Йордан. *Богомилски книги и легенди*. Наука и изкуство, София, 1970 (фототипно издание);
- Lambert, Malcolm. *The Cathars*. Blackwell 1998;
- Mandac, Marijan. "Tertulijanovo tumačenje Očenasas". *Služba Božja* 4, 1986;
- Minczew, Georgi. "Remarks on the Letter of the Patriarch Theophylact to Tsar Peter in the Context of Certain Byzantine and Slavic Anti-heretic Texts". *Studia Ceranea* 3, 2013;
- Moore, E. Michael. "The Prayer Our Father/ Pater Noster. Our Father: Glossing a Bohemian Prayer". *Biblical Interpretation* 22, 2014;
- Niekerk van Dick. "Bogomils and Cathars on the Key Phrase of the Our Father. Give us today our supernatural bread" https://www.academia.edu/35089942/Bogomils_and_Cathars_on_the_Key_Phase_of_the_Lords_Prayer. Пристапено на 11. 5. 2021 год.
- Петровић, М. Милодраг. *Помен богомила – бабуна у Законоправиљу светога Саве и „Црква босанска“*. Нови дани, Београд, 1995;
- Sabatier, Auguste. *Esquisse d'une Philosophie de la religion, d'après la psychologie et l'histoire*. Fischbacher, Paris, 1897;
- Stoyanov, Yuri. *The Other God. Dualist Religions from Antiquity to the Cathar Heresy*, Yale University Press 2000;
- Stoyanov, Yuri. *Esoteric and Initiatory Traditions in the Ancient and Medieval Gnostic Dualism. Sulla soglia dell Sacco*, ed., A. Panaino. Milano 2002;
- Sveti Vasilije Veliki, *Tragom Jevandelskog podviga*. Hilandar 1999;
- Vasilev, Georgi. *Dualist Ideas in the English Pre-Reformation and Reformation. Bogomil-Cathar Influence on Wycliffe, Tyndale, Langland and Milton*. Bulkoreni Publishing House, Sofia, 2005;
- Велев, Илија. *Беседа против богомилите на презвитер Козма*. Македоника, Скопје, 2011;
- Vugdelija, Marijan. "Oče naš molitva Gospodnja". *Služba Božja* 46 (2004); <http://gnosis.org/library/Consolamentum.html> Пристапено на 17. 2. 2021 год.
- <https://introducingmedievalchristianity.wordpress.com/2019/10/07/medieval-prayer>. Пристапено на 25. 2. 2020 год.
- <https://preminportal.com.mk/polezno-i-potrebno/4745-prof-ratomir-grozdhanovski-gospodovata-molitva-6> Пристапено на 11. 5. 2021 год.;
- <https://puls24.mk/dali-ova-e-najgolemata-tajna-na-nikola-tesla-najmoknata-energija-se-nao-ga-vo-molitvata-ose-nas/> Пристапено на 11. 5. 2021 год.;
- <http://gnosis.org/library/cathtx.htm>. Пристапено на 17. 5. 2021 год.

Maja ANGELOVSKA–PANOVA
Institute of National History, Skopje

THE PRAYER OF OUR FATHER / PATER NOSTER
IN CHRISTIAN AND HETERODOX INITIATION

(summary)

The words of Jesus, contained in the Gospel of Luke (11, 1-4) and in the Gospel of Matthew (6, 9-13) actually represent an answer to his disciples, who asked him how to pray. In that respect The Lord's Prayer also known as *Our Father / Pater Noster* from the very beginning can be treated as a summarized version of Christianity, as some of the early Christian fathers used to suggest. It is based on seven petitions, the first three concern God, and the following four refer to the needs of a man. There is no doubt that the Lord's Prayer had and still has a great religious status and impact among the consumers of Christianity, among the church authorities and within the frame of monastical circles. In other words it is a perfect expression of the divine teachings of Jesus. But, in context of our issue it is important to emphasize that *Our Father / Pater Noster* was the only prayer used by the heretics during the period of Middle Ages, proceeded by the Bogomils on the East and Cathars on the West. So, the purpose of the article is to present the parallels and diversities in sense of exegesis and implications of *Our Father/Pater Noster* in both official Christianity and heterodox movements like Bogomilism and Catharism. Actually, it is a common impression that the prayer *Our Father/Pater Noster* was considered to be primary because of its biblical origin, identified with the real apostolic Christianity. A special attention is paid to the syntagma "panem nostrum supersubstantialem", characteristic for the Bogomils and Cathars versus "panem nostrum quotidianum", used by the protagonists of official Christianity.

In fact the *Our Father* is much more than just prayer, it is a kind of generator of human energy and with such a concept allows different interpretations, making it even more attractive to consumers of the above-mentioned religious manifestations.

